

Luiza Cześnin

KRYMINALISTYCZNA PROBLEMATYKA OGŁĘDZIN ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OGŁĘDZIN ZWŁOK

Ogłędziny (*inspectio ocularis*) są czynnością procesowo-kryminalistyczną polegającą na wykrywaniu i zabezpieczaniu śladów kryminalistycznych. Mają na celu doprowadzenie do wykrycia sprawcy przestępstwa i udowodnienia mu popełnionego przestępstwa. Podstawę prawną prowadzenia ogłędzin stanowi rozdział 23 kodeksu postępowania karnego (art. 207-212 k.p.k.). Kodeks postępowania karnego w obowiązującym brzmieniu podzielił ogłędziny na ogłędziny miejsca, osoby, rzeczy i zwłok.

Zgodnie z definicją M. Kulickiego celem ogłędzin jest ujawnianie i utrwalanie śladów, jak i uzyskiwanie na ich podstawie środków dowodowych oraz zabezpieczanie i wyłączenie śladów do badań rzeczoznawczych. Jest to nie tylko postrzeganie zjawisk fizycznych i ich rejestracja, ale także analiza gromadzonego materiału, synteza przyczynowo-skutkowa oraz formułowanie podmiotowo-przedmiotowych wersji kryminalistycznych.¹ Ogłędziny służą rekonstrukcji przebiegu zdarzenia oraz zabezpieczeniu zgromadzonego materiału dowodowego na potrzeby postępowania karnego. Z treści art. 207 k.p.k. wynika, że ogłędziny miejsca, osoby lub rzeczy dokonuje się *w razie potrzeby*, co nie oznacza, że ustawodawca nadał tej czynności charakter fakultatywny. Ogłędziny są istotnym elementem postępowania. Ich brak „może doprowadzić do błędnych ustaleń faktycznych, co może mieć wpływ na treść orzeczenia”.²

Zgodnie z art. 208 k.p.k. ogłędzin ciała osoby żyjącej powinna dokonywać osoba tej samej płci, chyba że wystąpią szczególne trudności uniemożliwiające przeprowadzenie w ten sposób ogłędzin.

Zgodnie z kodeksem postępowania karnego ogłędzinom ciała ma obowiązek poddać się podejrzany lub oskarżony (art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k.). Pokrzywdzony

¹ M. Kulicki, *Kryminalistyka. Wybrane Problemy Teorii i Praktyki Śledczo-Sądowej*, Toruń 1994, s. 291-292.

² D. Kala, *Procesowo-kryminalistyczna problematyka ogłędzin osoby, Doctrina multiplex Veritas una*, A. Bulsiewicz, A. Marek, V. Kwiatkowska-Darul (red.), Toruń 2004, s. 345.

nie może sprzeciwić się oględzinom i badaniom niepołączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym, jeżeli karalność czynu zależy od stanu jego zdrowia (art. 192 § 1 k.p.k.). Dla celów dowodowych oględzinom ciała i badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu można poddać również świadka, ale tylko i wyłącznie za uprzednią jego zgodą (art. 192 § 4 k.p.k.).³

Pomimo iż czynności procesowych dokonywać można dopiero po wszczęciu postępowania przygotowawczego, zgodnie z art. 308 § 1 k.p.k. prokurator lub policja mogą w wypadkach niecierpiących zwłoki, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego, przeprowadzić w niezbędnym zakresie oględziny w celu zabezpieczenia śladów i dowodów przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem.⁴

Natomiast oględziny i otwarcie zwłok (*sectio cadaveris*) przeprowadzane są na podstawie przepisów art. 209 k.p.k. Zgodnie z jego brzmieniem w przypadku przestępczego spowodowania śmierci dokonuje ich prokurator, a w „postępowaniu sądowym sąd z udziałem biegłego lekarza, w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej”.⁵ Policja dokonuje oględzin jedynie w wypadkach nie cierpiących zwłoki, przy czym o tym fakcie zobowiązana jest niezwłocznie zawiadomić prokuratora.

Miejsce znalezienia zwłok powinno być należycie zabezpieczone do czasu przystąpienia do czynności ekspertów i techników kryminalistycznych. W tym celu należy całkowicie ograniczyć obecność osób trzecich na miejscu zdarzenia oraz nie dopuścić do zmiany ułożenia zwłok. Dotykanie zwłok możliwe jest wyłącznie w przypadkach działań ratowniczych, a ich przenoszenie może mieć miejsce tylko w sytuacji, gdy istnieje niebezpieczeństwo zagrażające miejscu ich położenia. Miejsce ujawnienia zwłok należy udokumentować poprzez wykonanie dokumentacji fotograficznej. Ponadto należy opisać ich wygląd i sposób ułożenia w stosunku do przyjętych punktów odniesienia.⁶ Służy to bowiem rekonstrukcji przebiegu zdarzenia, ustalenia czy miejsce odnalezienia zwłok jest miejscem czynu, czy mamy do czynienia z samobójstwem, nieszczęśliwym wypadkiem czy może z zabójstwem.⁷ Nie można zapominać, że czynność ta jest niezwykle istotna przy szukaniu odpowiedzi na siedem złotych pytań, tj.: *quis*

³ D. Kala, op. cit., s. 346.

⁴ *Pojęcie oględzin i ich podstawy prawne, Materiały szkoleniowe z zakresu czynności techniczno-kryminalistycznych podczas oględzin miejsc zdarzenia bez udziału technika kryminalistyki*, Zakład Kryminalistyki, Szkoła Policji w Pile, za: http://pila.szkolapolicji.gov.pl/mambo2/magazyn/ogledziny/pojecie_ogledzin_i_ich_podstawy_prawne.html z dnia 26 marca 2011 r.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

⁶ *Przykładowe czynności na miejscu znalezienia zwłok* (praca magisterska apl. *prosecutor Teo*), za: http://www.kryminalistyka.fr.pl/praktyka_ogledziny_02.php z dnia 26 marca 2011 r.

⁷ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

(kto), *quid* (co), *ubi* (gdzie), *qui bus auxiliis* (czym), *cur* (dlaczego), *quo modo* (jak), *quando* (kiedy).

Dokumentacja fotograficzna powinna być opatrzona numeracją zgodną z numeracją podaną w protokole, tzn. najpierw wykonuje się zdjęcia ogólnorientacyjne utrwalające położenie miejsca zdarzenia w terenie. Następnie wykonywane są zdjęcia sytuacyjne utrwalające usytuowanie śladów kryminalistycznych i dowodów rzeczowych względem siebie, przedmiotów występujących na miejscu przestępstwa albo stałych punktów odniesienia, ukazujące drogę dojścia i odejścia sprawcy, przeszkody, jakie pokonał, oraz skutki jego działania. Ostatnie wykonywane są zdjęcia szczegółowe przedstawiające przedmioty i ślady kryminalistyczne, w tym ślady działania sprawcy wraz z numerem i miarką centymetrową.⁸ W celu uwiecznienia rzeczywistej wielkości przedmiotów znajdujących się w sąsiedztwie miejsca odnalezienia zwłok ich zdjęcia szczegółowe sporządza się przy użyciu skalówki.⁹

Dopiero po dokładnym zabezpieczeniu śladów kryminalistycznych można przystąpić do szczegółowych oględzin zwłok i przedmiotów. Ślady biologiczne oraz przedmioty ujawnione na miejscu znalezienia zwłok po szczegółowym opisanu należy zabezpieczyć do dalszych badań laboratoryjnych.¹⁰

Lekarz przeprowadzając szczegółowe oględziny zwłok, obowiązany jest dokonywać ich ze szczególną ostrożnością, nie pozostawiając po sobie śladów, polegających np. na nieprzenoszeniu na resztę przedmiotów krwi i innych śladów biologicznych.¹¹

Nauki medyczne dzielą śmierć na 3 rodzaje: śmierć naturalna, wynikająca z procesu starzenia, śmierć z przyczyn chorobowych oraz śmierć gwałtowna z przyczyn urazowych, wywołana działaniem czynników zewnętrznych.¹²

Oględziny zwłok zawsze poprzedzone są stwierdzeniem przez lekarza zgonu. Następnie na podstawie oceny wczesnych znamion śmierci, m.in. ewolucji plam opadowych, stężenia pośmiertnego mięśni, należy ustalić czas śmierci.¹³ Określając go, uwzględnia się również czynniki zewnętrzne, tj. wilgotność powietrza, temperaturę otoczenia, środowisko, w którym znaleziono zwłoki. Ma to bowiem kluczowe znaczenie dla rodzaju i szybkości występowania zmian pośmiertnych.¹⁴

⁸ *Oględziny miejsca zdarzenia, Dokumentowanie oględzin*, za: http://www.policja.swinoujscie.pl/pomocnik/data/kr/ogledziny/side_12.html z dnia 26 marca 2011 r.

⁹ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

¹⁰ A. Jakliński, J.S. Kobiela, K. Jaegermann, Z. Marek, Z. Tomaszewska, B. Turowska, *Medycyna sądowa, Podręcznik dla studentów medycyny*, Warszawa 1979, s. 39.

¹¹ A. Jakliński, op. cit., s. 39.

¹² K. Witkowska, *Wartość dowodowa oględzin zwłok*, Prokuratura i Prawo, 10/2007, s. 131-132.

¹³ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 1996, s. 340.

¹⁴ B. Hołyst, op. cit. s. 343.

Jak wskazuje B. Hołyst, w przypadku znalezienia zwłok w środowisku roślinnym stopień wegetacji roślin pod zwłokami w porównaniu do roślinności znajdującej się w pobliżu może stanowić cenną wskazówkę określającą czas przebywania tam denata. Brak dostępu tlenu i promieni słonecznych pod ciałem ofiary powoduje znaczące zmiany w chlorofilu roślinności oraz w poziomie wilgoci.

Nie zawsze jednak miejsce znalezienia zwłok jest równoznaczne z miejscem dokonania czynu. Zwłoki mogą zostać przeniesione w inne miejsce, np. gdzie zostały ukryte.

Należy pamiętać, że ułożenie zwłok oraz znajdująca się na nich odzież niekiedy może świadczyć o motywach i rodzaju popełnionej zbrodni. Jednak taką wersję potwierdzić mogą tylko szczegółowe oględziny zwłok oraz sekcja sądowo-lekarska.¹⁵ Jak akcentuje A. Jakliński (i inni) w podręczniku dla studentów medycyny *Medycyna sądowa*, w przypadku podejrzenia przestępnego spowodowania śmierci (śmierci nagłej, gwałtownej) należy zwrócić szczególną uwagę na obecność ewentualnych zanieczyszczeń pod paznokciami i pobranie ich do szczegółowych badań. Autorzy wskazują, by wykonywać tę czynność delikatnie, aby nie doprowadzić do uszkodzenia naskórka. Jednocześnie w przypadku podejrzenia przestępstwa na tle seksualnym, po wnikliwych oględzinach zewnętrznych narządów płciowych zwłok, należy pobrać materiał z dróg rodnych, a w przypadku podejrzenia odbycia stosunku analnego należy pobrać również materiał z odbytnicy.¹⁶

Oględzin odzieży znajdującej się na zwłokach dokonuje się w kolejności, w jakiej znajdują się na ciele ofiary. Każdy z elementów odzieży należy szczegółowo opisać wraz z podaniem znajdujących się na nich plam, ich umiejscowieniem, kształtem i barwą. Należy także zaznaczyć wszelkie uszkodzenia, ich kształt i wymiary. Ponadto należy podać stan zużycia odzieży, jej kolor, rodzaj tkaniny, stan zamków błyskawicznych, zapięcia guzików, metki firmowe.¹⁷ Wydzieliny ciała, tj. skrzepnięta krew, mocz, kał, ślina, nasienie, oraz pozostałe ślady kryminalistyczne umiejscowione na odzieży, tj. włosy, opiłki metali, lakier, które mogą ulec przemieszczeniu czy oderwaniu w trakcie transportu, należy odpowiednio zabezpieczyć, opisać i sporządzić z nich dokumentację fotograficzną w celu przeprowadzenia szczegółowych badań kryminalistycznych i laboratoryjnych.¹⁸

Wszelkie ślady biologiczne pozostawione na ciele ofiary, tj. krew, włosy bądź naskórek lub pozostawione pod paznokciami ofiary, które mogły pozostać

¹⁵ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

¹⁶ A. Jakliński, op. cit., s. 40.

¹⁷ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

¹⁸ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

w wyniku obrony, mają ogromne znaczenie przy późniejszym odtwarzaniu zdarzenia w postępowaniu. Należy zwrócić szczególną uwagę na znajdujące się na ciele ofiary rany, wszelkie zabrudzenia, podbiegnięcia, wybroczyny i sińce, ich umiejscowienie, rodzaj i kształt, wymiary, usytuowanie, przedmioty tkwiące w ranach (dotyczy to zarówno skóry, jak i błon śluzowych dostępnych przy badaniu) (*vide* załącznik: Protokół zewnętrznych oględzin zwłok, odzieży i podręcznych przedmiotów, str.36).¹⁹ Pozwoli to na określenie narzędzia, którym je zadano.

Przy omawianiu oględzin zwłok należy poruszyć kwestę zmian związanych z przeprowadzanymi zabiegami reanimacyjnymi, które prowadzą do zniekształcenia zarówno obrazu miejsca zdarzenia, jak i zwłok ludzkich. Celem resuscytacji krążeniowo-oddechowej jest przywrócenie podstawowych czynności życiowych. Masaż serca pobudzając krążenie krwi prowadzi czasem w okolicy złamanych żeber i mostka do powstania podbiegnięć krwawych. Ponadto wentylacja metodą usta-usta może doprowadzić do ostrego rozdęcia płuc, dając obraz przypominający rozedmę wodną, charakterystyczną dla śmierci z utonięciem.²⁰

Należy pamiętać, że zgodnie z art. 143 § 1 pkt 3-4 k.p.k. sporządzenie protokołu z dokonanych oględzin oraz z otwarcia zwłok jest obligatoryjne, zgodnie zaś z art. 148 § 1 k.p.k. protokół taki powinien zawierać oznaczenie czynności, czasu i miejsca jej przeprowadzenia wraz ze wskazaniem osób w niej uczestniczących, przebieg czynności, oświadczenia i wnioski jej uczestników, wydane w sprawie postanowienia i zarządzenia oraz w razie potrzeby wskazanie pozostałych okoliczności dotyczących jej przebiegu. Organ prowadzący postępowanie zamieszcza w protokole wszelkie okoliczności z *możliwą dokładnością*, a osoby biorące udział w tych czynnościach mogą żądać umieszczenia w nim z pełną dokładnością wszystkiego, co dotyczy ich praw lub interesów (art. 148 § 2 k.p.k.).

Po przeprowadzeniu oględzin prokurator kieruje zwłoki na sekcję sądowo-lekarską. Wówczas powinny być one przetransportowane w sposób zabezpieczający je przed uszkodzeniem czy zabrudzeniem w specjalnie do tego przystosowanych workach do zakładu patomorfologii celem przeprowadzenia sekcji zwłok.²¹

W przypadku zastosowania narzędzi ostrych, powodujących rany klute lub cięte można na podstawie ich umiejscowienia i kierunku zadawania ustalić przebieg zdarzenia, np. ranę ciętą szyi będącą wynikiem działania samobójczego charakteryzuje jej kierunek od górnej lewej strony skośnie w stronę dołu strony lewej. Ślady, tj. rany, otarcia, sińce, podbiegnięcia widoczne na dłoniach denata

¹⁹ Protokół zewnętrznych oględzin zwłok, odzieży i podręcznych przedmiotów, za: www.policja.pl/download.php?s=1&id=5588 z dnia 26 marca 2011 r.

²⁰ A. Jakliński, op. cit., s. 30-31.

²¹ A. Jakliński, op. cit., s. 39.

mogą uzasadniać podejrzenie przestępnego spowodowania śmierci po uprzednich działaniach obronnych.²² Ustalenie motywu użycia narzędzi tępych jest bardziej skomplikowane, bowiem rany te niejednokrotnie są mało charakterystyczne i nasuwają wątpliwości, czy nastąpiły w wyniku wypadku, zabójstwa czy może działania suicydologicznego. Ponadto należy ustalić, czy uszkodzenia powstały od śmiertelnego ciosu, czy może były wynikiem upadku na twardy grunt.²³

Natomiast upadek z wysokości charakteryzuje się wystąpieniem znacznych i rozległych obrażeń wewnętrznych przy jednoczesnym powierzchownym ich występowaniu na ciele ofiary. Istotne znaczenie dla ich ustalenia ma fakt, czy upadek nastąpił w pobliżu muru czy w większej odległości, bowiem spadające ciało może się o mur obijać, ocierać i uderzać w wystające jej partie, skutkując rozległością obrażeń zewnętrznych na ciele ofiary.²⁴

W przypadku śmierci przez powieszenie zazwyczaj są to działania samobójcze, jednak nie można wykluczyć wypadku lub zabójstwa. Zdarzyć się też może, że tuż po zabójstwie sprawca w celu upozorowania samobójstwa może dokonać powieszenia. Jednak brak wystąpienia podbiegnięć krwawych na szyi w miejscu zaciśnięcia pętli uzasadnia, że do powieszenia doszło dopiero po nastąpieniu zgonu ofiary. Ponadto istotne znaczenie ma m.in. obecność włosów, naskórka na dłoniach ofiary mogąca świadczyć o jej uprzednich czynnościach obronnych. W tym wypadku materiał należy odpowiednio zabezpieczyć do dalszych badań identyfikacyjnych. Ponadto należy zabezpieczyć wszelkie zanieczyszczenia pozostawione na odzieży i ciele ofiary, tj. kurz, piasek, ziemię, które mogą świadczyć o tym, że do czynu zabronionego doszło w innym miejscu, a następnie ciało zostało przeniesione.²⁵ Badanie na obecność nitek sznura na dłoniach ofiary może też wskazywać na samodzielne jego nałożenie bez udziału osób trzecich. Należy to zawsze jednak gruntownie zbadać łącznie z pozostałymi śladami ujawnionymi na miejscu znalezienia zwłok.

B. Hołyst zaznacza również, że podczas oględzin zwłok należy zwrócić szczególną uwagę na obecność larw poszczególnych owadów, bowiem specjalistyczna wiedza o fazach ich rozwoju i wylęgania pozwala ustalić czas zgonu ofiary. Przy ustalaniu czasu śmierci przykładowymi znamionami śmierci (*stigmata mortis*) są: oziębienie zwłok (*frigor mortis*), plamy opadowe (*livores mortis*), stężenie pośmiertne (*rigor mortis*), bledość pośmiertna (*palor mortis*), wysychanie (m.in. zmętnienie rogówki), reakcje interletalne (m.in. pobudliwość na bodźce mechaniczne, elektryczne, reakcja źrenic na środki farmakologiczne, reakcja gruczołów potowych), rozkład zwłok i wszelkie zmiany utrwalające

²² B. Hołyst, op. cit. s. 346-347.

²³ B. Hołyst, op. cit. s. 347.

²⁴ B. Hołyst, op. cit., s. 347-348.

²⁵ B. Hołyst, op. cit. s. 349.

(m.in. obecność larw i poczwarek owadów, zmiany tłuszczowo-woskowe, strupieszczenie).²⁶

Ponadto należy pamiętać, że zaraz po nastąpieniu śmierci dochodzi do rozluźnienia mięśni ciała. Zatem grymas twarzy denata nie może stanowić wskazówek dotyczących przebiegu zdarzenia, np. że przestępstwo popełnione zostało z zaskoczenia. Taki wyraz twarzy ofiary może pojawić się dopiero w rezultacie stężenia pośmiertnego, czyli najwcześniej ok. 40 minut po śmierci. Podobnie przedmiot umiejscowiony w dłoni ofiary, np. nóż, broń palna, może wskazywać, że został on włożony do ręki ofiary przez inną osobę, a zaciśnięcie dłoni na tym przedmiocie nastąpiło później w wyniku stężenia pośmiertnego.²⁷ Niekiedy może dojść do petryfikacji (utrwalenia) pozycji zwłok, tzw. stężenia kataleptycznego.²⁸

Plamy opadowe (*livores mortis*) są to rozszerzone i wypełnione krwią naczynia skóry i tkanki podskórnej objawiające się na powierzchni zwłok występowaniem plam o sinowisnowym zabarwieniu. Powstają one na skutek opadania płynów ustrojowych na niżej położoną powierzchnię skóry zwłok.²⁹ Problematyka występowania plam pośmiertnych nasuwa wiele trudności interpretacyjnych, bowiem plamy te ujawnione na etapie zewnętrznych oględzin zwłok mogą być często mylone z sińcami czy podbiegnięciami krwawymi powstałymi na skutek pobicia³⁰ czy upadku na twarde podłoże. Należy również pamiętać, że plamy opadowe po zmianie pozycji ciała w początkowej fazie ulegają przemieszczeniu. Jednak jak wskazuje T. Hanausek, po upływie 12 godzin od śmierci pozostają w tym samym miejscu, nawet po zmianie ułożenia ciała.

Zgodnie z brzmieniem art. 2 § 1 kodeksu postępowania karnego przepisy kodeksu i wszelkie podejmowane na jego podstawie czynności zmierzają do tego, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności, a osoba niewinna jej nie poniosła, zaś zgodnie z § 2 przytoczonego artykułu podstawą wszelkich rozstrzygnięć powinny być prawdziwe ustalenia faktyczne. Zatem czynności na podstawie art. 209 k.p.k. muszą być przeprowadzane z należyłą starannością zgodnie z zasadami wypracowanymi przez dziedzinę kryminalistyki. W brzmieniu art. 143 § 1 pkt 3-4 k.p.k. przeprowadzone oględziny, otwarcie zwłok i wyjęcie zwłok z grobu wymagają sporządzenia protokołu. W celu ustalenia prawdy materialnej ustawodawca przewidział postępowanie w niezbędnym zakresie (art. 308 k.p.k.). Jeśli jest to konieczne dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem

²⁶ A. Jakliński, op. cit., s. 41-42.

²⁷ T. Hanausek, *Kryminalistyka, Zarys wykładu*, Kraków 2005, s. 114.

²⁸ T. Hanausek, op. cit., s. 114.

²⁹ A. Jakliński, op. cit., s.23.

³⁰ T. Hanausek, op. cit., s. 114-115.

lub zniszczeniem prokurator lub policja mogą w wypadkach niecierpiących zwłoki jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania przeprowadzić w niezbędnym zakresie oględziny. W korelacji z art. 308 k.p.k. pozostaje brzmienie art. 209 k.p.k. stanowiącego, że oględzin zwłok w wypadkach niecierpiących zwłoki dokonuje policja zobligowana do niezwłocznego powiadomienia o tym prokuratora. Jest to swoiste odstępstwo od zasady przewidzianej w art. 209 § 2 zd. 1 k.p.k., że oględzin zwłok dokonuje prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd przy udziale biegłego lekarza z zakresu medycyny sądowej zmierzające do zabezpieczenia wszelkich dowodów i śladów na miejscu zdarzenia. Pamiętać należy, że czynności podejmowane na miejscu znalezienia zwłok są często niepowtarzalne, w szczególności informacje dotyczące stanu zwłok w chwili ich znalezienia, sposób ich ułożenia w stosunku do przedmiotów i śladów znajdujących się na miejscu ich znalezienia mogą odegrać kluczowe znaczenie dla ustalenia okoliczności śmierci ofiary.

Szczegóły dotyczące stanu zwłok w chwili ich znalezienia, a zwłaszcza sposób ich ułożenia w stosunku do poszczególnych przedmiotów i śladów, jakie można dostrzec lub wykryć za pomocą metod kryminalistycznych, mają ogromne znaczenie dla oceny okoliczności zgonu. Podczas protokołowania wszelkich obrażeń ciała należy wystrzegać się analizowania ich osobno jako bytu samoistnego, ale łącznie z pozycją ciała, przedmiotami pozostawionymi na miejscu znalezienia zwłok i uszkodzeniami odzieży, bowiem lekarz medycyny sądowej przystępujący do oględzin zwłok w zakładzie patomorfologii nie będzie w stanie całkowicie odtworzyć stanu zastałego na miejscu zdarzenia.³¹ Nieprzestrzeganie bowiem zasad techniki kryminalistycznej oraz przepisów prawa podczas przeprowadzania oględzin zwłok w rezultacie skutkować może zarówno powstaniem nieusuwalnych i niepożądanych zmian na miejscu ich znalezienia, utratą kluczowych dowodów istotnych dla ustalenia przebiegu zdarzenia, jak i podejmowaniem błędnych czynności związanych z wykryciem sprawy czynu, sposobu i motywów jego działania.³²

Podsumowując powyższe, oględziny zwłok służą do utrwalenia sytuacji, w jakiej zwłoki znaleziono, oraz zabezpieczenia wszelkich śladów i dowodów do dalszych badań specjalistycznych, które mogą ulec nieprzywracanej utracie lub zniszczeniu. W tym celu funkcjonariusze pionu dochodzeniowo-śledczego m.in. daktyloskopują zwłoki (w przypadku zwłok NN) oraz pobierają ślady linii papilarnych od osób żywych do ewentualnej dalszej eliminacji. Sporządzany jest również szkic i plan terenu.³³

³¹ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.

³² K. Witkowska, op. cit., s.134.

³³ *Przykładowe czynności (...)*, op. cit.
Oględziny miejsca (...), op. cit.

W mojej ocenie problematyka oględzin zwłok jest wystarczająco uregulowana w kodeksie postępowania karnego, w kryminalistyce jak też medycynie sądowej. W praktyce czynnościami na miejscu zdarzenia zarządza prokurator, a policja wykonuje jedynie nakazane przez niego czynności. Rzadko jednak podczas oględzin zwłok na miejscu ich znalezienia zwraca się uwagę na występowanie wczesnych znamion śmierci, tj. stężenie pośmiertne, plamy opadowe czy oziębienie zwłok. Jak już wspomniałam powyżej, do ich występowania i transformacji dochodzi w dość krótkim czasie. Tak np. plamy opadowe ulegają przemieszczeniu w ciągu 12 godzin; stężenie pośmiertne natomiast zanika na ogół w kolejności, w jakiej następowało, tj. po upływie 48-72 godzin od śmierci. Wówczas nawet, jeśli ciało skierowane zostanie na sądowo-lekarską sekcję zwłok, to częstokroć jego stanu z momentu znalezienia zwłok można już nie odtworzyć.

Konkludując, problematyka oględzin zwłok ma kluczowe znaczenie zarówno dla rekonstrukcji zdarzenia, jak i wykrycia sprawcy zabójstwa. Zatem jeśli czynności oględzinowe wykonywane będą z należyłą starannością w poszanowaniu procedury karnej przez uprawnione do tego osoby, to zachowany zostanie prawidłowy tok postępowania w tym zakresie.

Załącznik

**PROTOKÓŁ ZEWNĘTRZNYCH OGLEDZIN
ZWŁOK, ODZIEŻY
I PODRĘCZNYCH PRZEDMIOTÓW**

 (nazwa i numer rejestru albo znak sprawy)

 (nazwa jednostki Policji prowadzącej sprawę)

podstawa prawna art. 209 § 1, 2 i 3 k.p.k.

ogledziny rozpoczęto

godzina	minuta		

dzień	miesiąc	rok					

(określić miejsce czynności – adres lub inne określenie miejsca czynności albo nazwa jednostki Policji oraz tożsamość zwłok w razie jej ustalenia)

Imię i nazwisko prowadzącego czynność (stopień – dotyczy policjanta)	Z (nazwa jednostki Policji lub prokuratury)
Protokolant (imię, nazwisko, stopień – dotyczy policjanta)	
Osoby uczestniczące w czynności: (charakter udziału, stopień – dotyczy policjanta – imię i nazwisko osoby uczestniczącej w czynności – jeżeli w czynności biorą udział specjaliści, należy wskazać ich imiona i nazwiska, specjalność, miejsce zamieszkania, miejsce pracy oraz podać rodzaj i zakres czynności wykonywanych przez każdego z nich)	
Biegły (stopień – dotyczy policjanta – imię i nazwisko, rodzaj specjalności, adres lub miejsce pracy)	

Oświadczenie biegłego:

Zostałem(-am) uprzedzony(-a) o odpowiedzialności karnej za wydanie fałszywej opinii (art. 197 § 3 w zw. z art. 190 k.p.k. oraz art. 233 § 4 k.k.).

Powołuję się na przyrzeczenie złożone przy ustanowieniu mnie w tym charakterze.

 (podpis biegłego)

Przebieg czynności będzie utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego ☐ obraz ☐ dźwięk ☐ TAK ☐ NIE
o czym uprzedzono uczestników (rodzaj i cechy identyfikacyjne urządzenia, nośnika oraz techniczne warunki rejestracji)
obsługiwanego przez (imię, nazwisko i adres oraz stanowisko służbowe – w przypadku policjanta, adres jednostki Policji)

Tożsamość zwłok	☐ nie ustalono	☐ ustalono na podstawie:
Miejsce znalezienia zwłok (dokładnie określić miejsce znalezienia zwłok)		

I. Ułożenie zwłok (podać pozycję ciała, układ głowy i kończyn w stosunku do tułowia i przedmiotów otaczających)					
II. Ogledziny przeprowadzono	<table border="1"> <tr> <td>w miejscu znalezienia zwłok</td> <td>☐</td> <td>w innym miejscu (wskazać miejsce i powód ich przewiezienia lub przemieszczenia)</td> <td>☐</td> </tr> </table>	w miejscu znalezienia zwłok	☐	w innym miejscu (wskazać miejsce i powód ich przewiezienia lub przemieszczenia)	☐
w miejscu znalezienia zwłok	☐	w innym miejscu (wskazać miejsce i powód ich przewiezienia lub przemieszczenia)	☐		
III. Zwłoki ubrane są: (podać szczegółowy opis wszystkich części garderoby z uwzględnieniem stanu zużycia, kroju, rodzaju tkaniny, monogramów i metek firmowych, a także stanu zapięcia guzików, zamków błyskawicznych, zatrzasków oraz zabrudzeń, uszkodzeń, rozdarć z wymiarami i umiejscowieniem; podać sposób zabezpieczenia odzieży)					

IV. Wykaz przedmiotów znalezionych przy zwłokach:

(wymienić wszystkie przedmioty znalezione przy zwłokach z wyjątkiem odzieży w części III, a więc dokumenty, biżuterię, rzeczy osobistego użytku, zawartość bagażu, itp. ze wskazaniem cech rozpoznawczych, np. nazwy, numeru, koloru, kształtu, stanu zużycia oraz miejsca ich znalezienia, np. lewa kieszeń marynarki, itp.; podać sposób zabezpieczenia przedmiotów)

V. Po rozebraniu zwłok stwierdzono¹:

A. Rysopis zwłok oraz stan poszczególnych części ciała

1. płeć			1a. kolor skóry - rasa				
	2. wiek (z wyglądu)		3. wzrost		cm		
		lat					
4. budowa ciała	☐ wysmukła	☐ przysadzista	☐ otyła	☐ inna	(wskazać jaka)		
	5. stan odżywienia						
6. opis głowy							
a) czaszka	☐ wysoka	☐ nisk	☐ o potylicy płaskiej	☐ o potylicy wypukłej	☐ o potylicy w kształcie guza		
b) włosy	☐ jasnobłond	☐ ciemnobłond	☐ jasnokasztanowe	☐ ciemnokasztanowe	☐ czarne		
	☐ jasnorude	☐ ciemnorude	☐ szpakowate	☐ siwe			
	☐ rzadkie	☐ gęste	☐ proste	☐ faliste	☐ kędzierzawe		
	☐ łysina czołowa		☐ łysina tonsurowa	☐ łysina półpełna	☐ łysina pełna		
c) twarz	☐ lejkwata	☐ rombowa	☐ piramidowa	☐ dwuwklęsła	☐ czworokątna		
	☐ owalna	☐ prostokątna	☐ podłużna	☐ okrągła			
d) czoło	☐ wysokie	☐ średnie	☐ niskie	☐ wąskie	☐ szerokie		
	☐ cofnięte	☐ pochyle	☐ pionowe	☐ wystające			
	☐ łuk brwiowy mały		☐ łuk brwiowy średni	☐ łuk brwiowy szeroki			
e) brwi	☐ małe	☐ duże	☐ rozdzielone	☐ zrosnięte			
	☐ skośne w dół	☐ skośne w górę	☐ łukowate	☐ faliste	☐ krzaczaste		
f) oczy	☐ niebieskie	☐ brązowe	☐ jasnoszare	☐ ciemnoszar			
	☐ skośne w górę	☐ skośne w dół	☐ osadzone głęboko	☐ osadzone płytko			
g) nos	☐ mały	☐ duży	☐ wąski	☐ szeroki	☐ spłaszczony		
	☐ wklęsły	☐ prostoliniowy	☐ wypukły	☐ garbaty			
h) uszy	☐ małe	☐ duże	☐ odstające	☐ przylegające	☐ trójkątne	☐ owalne	
	☐ prostokątne		☐ okrągłe	☐ przekłute			

¹ Jeżeli przeprowadzenie niektórych czynności określonych w części IV byłoby niewskazane ze względu na miejsce lub okoliczności znalezienia zwłok, należy wykonać te czynności po przewiezieniu zwłok do pomieszczenia zamkniętego.

i) zęby <i>(podać wygląd, rozstawienie, zgryz, brak protezy, plomb, korony, uszkodzenia, rąbek okołozębny, a ponadto spostrzeżenia nanieść na schemat)</i>																
	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8
j) broda	☐ cofnięta		☐		wystająca		☐		płaska		☐		wypukła			
	☐ bruzdy poziome				☐ bruzdy wypukłe				☐ bruzdy faliste							
h) zarost twarzy <i>(obecność brzoj i wąsów, kolor włosów oraz przypuszczalna data golenia)</i>																
i) otwory naturalne głowy																
7. szyja <i>(symetria, ruchomość, długość)</i>																
8. klatka piersiowa <i>(wysklepienie, budowa, symetria, gruczoły piersiowe)</i>																
9. brzuch <i>(wysklepienie, blizny, rozstępy skóry, stan pępka, przebarwienia)</i>																
10. okolice kroczu <i>(typ owłosienia, kolor i układ włosów, węzły chłonne pachwin, stan błony dziewiczej, wielkość i kształt genitaliów)</i>																
11. kończyny <i>(symetria, kształt, stan palców, paznokci, zawartość pod paznokciami, włosy na kończynach – rozmieszczenie, kolor, długość kończyn, długość stóp oraz ruchomość kończyn w stawach)</i>																
12. inne okolice ciała																
13. stan otworów naturalnych <i>(podać zabrudzenia, ciała obce)</i>																
14. znaki szczególne ujawnione na zwłokach <i>(blizny, tatuaże, przebarwienia, znamiona zawodowe, zniekształcenia, wady wrodzone, itp.)</i>																

B. Cechy śmierci (godzina stwierdzenia zgonu _____)

1. temperatura zwłok <i>(podać temperaturę oraz sposób pomiaru partii odśrodkowych i przykrywych)</i>	
2. stężenie pośmiertne <i>(podać stopień stężenia i rozmieszczenia)</i>	
3. plamy opadowe <i>(podać rozmieszczenie, kolor, umiejscowienie, intensywność, ustępowanie pod naciskiem i zachowanie się przy zmianie pozycji zwłok)</i>	
4. wysychanie <i>(podać umiejscowienie i rozmieszczenie)</i>	
5. zmiany gnilne <i>(podać stopień, rodzaj, rozmieszczenie)</i>	
6. ewentualne przeobrażenia pośmiertne <i>(podać stopień, umiejscowienie)</i>	

C. obrażenia ujawnione na zwłokach *(zabrudzenia, rany, podbiegnięcia, wybroczyny, sińce oraz ich umiejscowienie, kształt, wymiary, usytuowanie, przedmioty tkwiące w ranach, itp. – dotyczy zarówno skóry jak i błon śluzowych dostępnych przy badaniu)*

VI. Opinia biegłego

1. przypuszczalny czas zgonu	
2. przypuszczalna przyczyna zgonu	
3. przypuszczalnie użyte narzędzie przestępstwa, itp.	
4. inne uwagi	

W czasie oględzin zwłoki daktyloskopowano nie tak (kart _____ szt.),
a ponadto zabezpieczono do badań:

(włosy, wymazy z pochwy, kał, wyskrobany spod paznokci, garderoba, guziki, odciski stóp, obuwia, itp.)

Następnie zwłoki, odzież oraz inne przedmioty znalezione przy zwłokach na polecenie	
przekazano <i>(miejsce i cel przekazania)</i>	
Omówienie skreśleń oraz poprawek i uzupełnień poczynionych w protokole	
Zgłoszone przez osoby uczestniczące w czynności zarzuty, co do treści protokołu oraz oświadczenia policjanta prowadzącego czynność Do protokołu załączono <i>(liczba i rodzaj załączników)</i>	

ogłędziny zakończono

godzina	minuta		

dzień	miesiąc	rok			

(podpis prowadzącego oględziny)

Protokół osobiście odczytałem odczytano mi

(podpis specjalisty)

(podpis biegłego)

Podpisy osób biorących udział w oględzinach:

1. _____ 2. _____ 3. _____

Podpisy osób obsługujących urządzenie rejestrujące:

1. _____ 2. _____ 3. _____

postawić znak X w odpowiedniej kratce¹

¹ Protokół zewnętrznych oględzin zwłok, odzieży i podręcznych przedmiotów, za: www.policja.pl/download.php?s=1&id=5588 z dnia 26 marca 2011 r.